

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE FILOSOFIE ȘI PSIHOLOGIE
„CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU”

**STUDII DE ISTORIE
A FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI**

V

**CENTENAR CONSTANTIN NOICA
(1909–2009)**

Coordonatori:
Acad. Alexandru Surdu
Viorel Cernica
Titus Lates

Ediție îngrijită de: Mona Mamulea

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

București, 2009

OPTIMISM VS. PESIMISM: NOICA ȘI CIORAN

MARIUS DOBRE

1. Deși uniți prin formarea filosofică în apropierea lui Nae Ionescu, Constantin Noica și Emil Cioran au avut traiectorii filosofice diferite: primul se înscrie pe direcția optimistă deschisă de raționalismul modern (dar intens prezentă și în filosofia antică greacă), al doilea pe cea pesimistă deschisă de scepticismul antic și reînviată puternic în secolul al XIX-lea de Schopenhauer și Nietzsche. Apoi, Constantin Noica practică o filosofie speculativ-sistematică, în timp ce Emil Cioran una literar-eseistică.

Vom urmări în continuare unele repere sugestive pentru demarcarea viziunilor lor conform grilei optimism-pesimism, pornind de la descrierea succintă a două temperamente diferite și oprindu-ne la concepțiile despre existență, bătrânețe, moarte, comunism, Occident etc.

2. Constantin Noica, filosoful cu cea mai mare popularitate de la noi, cel puțin în partea din urmă a vieții, la fel ca și Cioran, de altfel („și aceasta fără a beneficia de avantajul unui profesorat”, prin care să-și răspândească ideile¹), excela printr-un optimism debordant într-o vreme când o astfel de atitudine părea multora nefirească, exasperându-i uneori pe cei din jur (cum s-a întâmplat cu tânărul său coleg de închisoare, căruia îi explica în acel context dramatic că este mai avantajos să te afli de partea persecutaților decât de partea persecutorilor²). El însuși recunoaște în *Fișa clinică* pe care și-a schițat-o în *Șase maladii ale spiritului contemporan* că obișnuia să dovedească atașament față de orice situație în care se afla, conform dictonului „Trebuie să iubești alternativa în întregul ei, cu amândouă posibilitățile deodată”, după exemplul: „Dacă-mi reușește păcatul, este bine, am voluptatea; dacă nu-mi reușește, este bine, am virtutea”³. Reușea să obțină o „stare de indiferență”, fie că era ploaie, fie că era soare, după cum mai obișnuia să spună. Chiar închisoarea ar fi putut fi pentru el nedramatică dacă nu ar fi tras după el și pe alții, întrucât, atunci când s-a petrecut acest fapt, „mâniile se stinseseră și [...] totul

---

¹ Alexandru Surdu, *Evocare Constantin Noica*, în *Vocații filosofice românești*, București, Editura Academiei Române, 1995, p. 100–102.

² Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 7–47.

³ Idem, *Șase maladii ale spiritului contemporan*, București, Editura Univers, 1978, p. 95.

se reducea la un «exercițiu» și o demonstrație pentru potolirea spiritelor și definitivă așezare a lucrurilor pe făgașul pe care intraseră»⁴.

Deși nu a trăit în condițiile vitrege ale unor colegi de generație, cum a fost și Noica, de altfel, Emil Cioran este personajul din cultura română care se detașează prin atitudinea sa pesimistă. Legat de sine și de opera sa, se folosește mai ales termenul de scepticism, aproape identic în extensiune cu cel de pesimism, deși la origine scepticism însemna pesimism gnoseologic. (În continuare vom utiliza și noi termenul consacrat cu privire la Cioran – cel de scepticism.) Atitudinea sceptică apare în viața lui Cioran în tinerețe, ca urmare a unei experiențe dureroase: insomnia – o „catastrofă” ce „te face să înțelegi lucruri pe care ceilalți nu le pot înțelege: insomnia te scoate din rândul celor vii, din rândul umanității; ești *exclus*”⁵. Insomnia te face lucid pentru 24 de ore, fără posibilitatea de a întrerupe prin somn aventura vieții; somnul face viața suportabilă, intervine uitarea. „Veghea fără sfârșit” revelează „conștiința ca exces”: „În mod normal, noi cunoaștem conștiința cu întreruperi permanente și în felul acesta, conștiința nu este o povară. Fiecare om începe mereu o altă viață, în vreme ce insomnia îți arată că pentru tine nu mai există început. Abia insomnia te pune în fața fenomenului conștiinței *fără întrerupere* și îți arată că omul este singura ființă capabilă de conștiință, dar că totodată el este prea slab pentru a suporta acest fenomen în forma lui originară”⁶. Apare conștiința ca fatalitate, conștiința în exces, primejdie, dușman al vieții. Starea de luciditate (a se citi și normalitate) în care Cioran se află acum este cea care ni-l înfățișează în opoziție cu viața; separat de lume, trezit din amăgire și iluzie, devine neîncrezător și suspicios⁷. „Luciditatea – mai preciza el – monopol al omului, reprezintă rezultatul procesului de ruptură dintre spirit și lume; ea este în mod necesar conștiință a conștiinței. Și, dacă suntem diferiți de animale, meritul sau greșeala îi revin doar ei.”⁸

Scepticismul pare a fi un efect al eșecului de a se adapta, al prăbușirii sale premature, dar și al unui efort de autoresuscitare, de re poziționare personală în raport cu lumea; devine lucid în fața răului din lume și începe aventura negației ca o revoltă și ca un antidot.

Cioran însuși nu s-a putut defini pe sine, întotdeauna tranșant, ca sceptic autentic, având îndoieli cu privire la sine, fiind chiar contradictoriu, deși gravita indiscutabil în această zonă: „Nu-mi este foarte limpede atitudinea mea față de

⁴ *Ibidem*, p. 98–99.

⁵ *Misterul, aventura și nebunia vieții*, interviu cu Emil Cioran realizat de Léo Gillet, reprodus în vol. *Convorbiri cu Cioran*, București, Editura Humanitas, 2004, p. 74.

⁶ *Apocalipsa după Cioran*, Trei zile de convorbiri cu Gabriel Liiceanu [1990], București, Editura Humanitas, 1995, p. 80.

⁷ Pentru schema de manifestare a lucidității, a se vedea Fernando Savater, *Eseu despre Cioran*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 33–46.

⁸ Emil Cioran, *Căderea în timp*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 114.

scepticism. Nu am scris prea mult, dar foarte adesea am vorbit ca unul care e sceptic. Poate că sunt un *fals* sceptic, deși eu mă consider unul autentic. Dacă am în vedere temperamentul meu, nu sunt, după cum vedeți, un adevărat sceptic. Un sceptic este un om rece, care supune fiecare lucru unei analize temeinice. Scepticismul a jucat pentru mine un mare rol, în măsura în care, când și când, m-a mai domolit. Îndoiala universală poate fi un mijloc de calmare. Dacă ești convins că nu există nici o certitudine, îndoiala este inevitabilă. Eu unul m-am îndoit *cu voluptate*, ceea ce niciun sceptic nu face. Sceptic e cineva care are distanță față de ideile sale și față de ceea ce este el. Se îndoiește de toate, dar e stăpân pe sine. Se stăpânește. Nu acesta e cazul meu. Și dacă am avut temeiuri să fiu disperat, îndoiala a fost salvarea mea. De aceea, am față de ea o atât de mare slăbiciune, și recunoscător fiindu-i, mi-am făcut mereu o profesiune de credință din ea; i-am rămas mereu fidel...⁹. A respins însă categoric eticheta de nihilist pe care i-o atribuiam unele dicționare, fiind dispus să o accepte mai degrabă pe cea de sceptic¹⁰. Putem spune categoric că a fost un sceptic, dar unul moderat, nu un pyrrhonian autentic.

3. Dacă despre Emil Cioran, Petre Țuțea gândea că „se consideră «sceptic de serviciu al unei lumi în declin»”¹¹, despre Constantin Noica s-ar fi putut spune, credem, că era la polul opus – un „optimist de serviciu” (cel puțin în zona sa culturală), care a început să se manifeste îndeosebi în partea a doua a vieții, după ieșirea din închisoare, odată cu relaxarea culturală care a urmat după anul 1965. Această relaxare a permis, pe lângă constituirea unor domenii neutre ideologic precum logica sau epistemologia, chiar întoarcerea la filosofia autentică, atingându-se apogeul prin opera lui Noica și activitatea acestuia de formare filosofică. Chiar dacă el a ajuns astăzi la fel de controversat ca și profesorul său Nae Ionescu, fiind deopotrivă idolatrizat și contestat, considerat de unii principalul salvator al filosofiei românești, iar de alții principalul ei distrugător (prin accesibilizarea ei), Noica este personajul care a ajutat indiscutabil la refacerea tradiției noastre filosofice, contribuind la restabilirea legăturilor cu gândirea românească interbelică, precum și cu marea gândire europeană¹². Credea în reușita filosofiei românești și, drept urmare, încuraja multe creații filosofice din acest spațiu, girând deseori cu numele său (prin introduceri, prefețe) diferite lucrări. Nu scăpa nicio oportunitate pentru a face propagandă (în sens cultural, desigur) operelor noastre filosofice și nu numai. A pregătit, așa cum se știe, câteva generații

⁹ *Neantul se afla în mine*, interviu cu Emil Cioran realizat de Gerd Bergfleth, reprodus în *Convorbiri cu Cioran*, p. 138.

¹⁰ *Sunt un marginal metafizic*, interviu cu Emil Cioran realizat de Jean François Duval, reprodus în *Convorbiri cu Cioran*, ed. cit., p. 37–38.

¹¹ Petre Țuțea, *În orizontul misterului*, în vol. *Între Dumnezeu și neamul meu*, București, Editura Arta Grafică, 1992, p. 54.

¹² Cf. Vasile Dem. Zamfirescu, *Litere, filosofie, comunism*, în vol. *Nedreptatea ontică*, București, Editura Trei, 1995, p. 128.

de filosofi aflați acum în primele rânduri ale domeniului. În întunericul ideologic marxist, apariția lui a fost, credem, o binecuvântare. Astăzi, când filosofia nu și-a refăcut imaginea după compromiterea ei marxistă, când receptarea ei este încă slabă, ar fi extrem de util un Constantin Noica.

După o perioadă avântată din tinerețe, când credea că ar putea chiar schimba lumea după placul său, când „se temea” că o să sfârșească ca „întemeietor de religie”, temere ce se reflecta inclusiv în scrisul său, în a doua parte a vieții, cea pariziană, Cioran a dus o viață echilibrată („dureros de lipsită de excese”), retrasă, într-o locuință modestă, cu puțini prieteni (dar, odată celebru, cu mulți amatori să-l viziteze, mai ales compatrioți, stârnindu-i exasperarea deseori și obosindu-l), neavând alte ocupații decât cititul și scrisul, iar cel din urmă cu mare încetineală – o existență mai apropiată de condiția sa de sceptic. Din acest punct de vedere, viața sa l-a mulțumit, după cum aflăm dintr-o scrisoare către prietenul său din copilărie, Bucur Țincu: „Am avut, mai mult ca oricine altcineva, exact viața pe care am vrut-o: liberă, fără constrângerile unei profesii, fără umilințe usturătoare și griji meschine. O viață *de vis* aproape, o viață de leneș, cum nu sunt multe în acest veac. Am citit mult, însă numai ce mi-a plăcut, și dacă m-am străduit să scriu și eu cărți, efortul mi-a fost răsplătit de satisfacția că nu m-am abătut, în ele, nici o clipă de la ideile și gusturile proprii. Dacă sunt nemulțumit de ce am făcut, genul de viață pe care am dus-o, în schimb, nu mă nemulțumește. Și asta înseamnă enorm”¹³.

4. Scrierile lui Constantin Noica sunt, de asemenea, prelungiri teoretice ale modului său de a fi. Dovedea „aceeași disponibilitate pentru ceea ce, în cultura Europei sau în cultura noastră, a însemnat reușită, promisiune, redresare sau remediu”¹⁴. Noica ne arată în mod constant că există o izbândă și acolo unde sunt prezente îngrădirea, repudierea, înfrângerea, spaima sau derelicțiunea.

Nu se poate spune același lucru despre Emil Cioran, sau nu întotdeauna. Pentru un om care n-a obosit o viață întreagă în cărțile sale să „ocărască lumea și pe Dumnezeu”, a trăi obișnuit printre oameni care iubesc lumea și pe Dumnezeu pare neobișnuit. De multe ori în jurnalele sale își manifestă dragostea pentru viață, chiar cu exaltare: de pildă – „Nimeni n-a iubit viața cu mai multă patimă ca mine, și totuși am trăit ca și cum n-ar fi fost elementul meu”¹⁵. Alteori, situația sa îi apărea ca o impostură: „Atât de des am tunat și am fulgerat contra oricărei forme de făptuire, încât a mă manifesta, în orice fel, mi se pare o impostură, ba chiar o trădare. – Și totuși, respiri mai departe. – Da, fac tot ce fac ceilalți. *Numai că...*”¹⁶

5. Dacă Cioran gândea despre bătrânețe că este pedeapsa pentru faptul de a fi trăit, un fel de umilință ultimă trăită de om, când apar copleșitor și bolile

¹³ Emil Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 321.

¹⁴ A se vedea *Notă asupra ediției la Simple introduceri la bunătatea timpului nostru*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 8.

¹⁵ Emil Cioran, *Caiete II. 1966–1968*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 277.

¹⁶ Idem, *Mărturisiri și anateme*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 57.

(„revoltele cărnii”), Noica (referindu-se la bătrânețe cu termenul de „îmbătrânire”) afirma că aceasta nu este decrepitudine sau o ultimă zvâcnire înainte de final, ci punctul de acumulare al vieții umane. Eliberat de responsabilitățile față de specie, societate, ca și de propriile ambiții și speranțe, omul se poate numi, în sfârșit, ființă umană, subiect uman. Orice așteptare fiind încheiată, îmbătrânirea este prilejul creativității și al înțelepciunii: „Acum abia – notează el – tot ce s-a acumulat de-a lungul anilor poate rodi cu adevărat”¹⁷.

6. Noica își uimea deseori partenerii de discuție prin modul senin în care judeca problema morții, considerând că nu este nimic tragic în ceva ce s-a petrecut de atâtea ori și că de la o vârstă nu mai are rost „să insiști în existență”. Avem o mărturie în acest sens: „Cum de n-am reușit în 7000 de ani să vedem moartea în lumina ei bună? Limba, care este întotdeauna mai înțeleaptă decât noi, știe să spună: «s-a săvârșit din viață», care este un fel de «s-a săvârșit viețuind», «s-a împlinit». Orice moarte bună este forma unei desăvârșiri, a unei isprăvi cu cap și coadă. A întreba ce crezi despre moarte sună ca și cum ai întreba despre tăcerea care se așterne după o simfonie. Nu poți să crezi nimic despre ea: crezi numai despre împlinirea care a fost simfonia”¹⁸.

Pentru Cioran, moartea este autentică problemă a omului, este „Problema însăși”, nu una oarecare, va declara moralistul cu fiecare ocazie, este „singurul lucru sigur și absolut din această lume”. *Moartea*, spunea el, nu poate fi înțeleasă decât dacă vom privi viața ca pe o îndelungă agonie. Astfel, moartea nu este ceva în afara vieții, diferită ontologic, moartea nu e o realitate autonomă de viață¹⁹. *Nu poți trăi decât murind. Moartea începe odată cu viața*, scrie el²⁰. Dintr-o perspectivă profundă, se poate vedea că „fiecare pas în viață este un pas în moarte”, că moartea se întinde peste lume fie distrugând un arbore sau insinuându-se în vis, fie ofilind o floare sau o civilizație, fie erodând un individ sau o cultură; peste tot, există „un suflu imanent și distrugător”²¹. Viața ca o lungă agonie și drum spre moarte compune un tablou demonic și irațional, tablou în care viața creează multiple forme doar pentru a le distruge (demonia devenirii), fără ca aceasta să însemne un plus sau un salt calitativ (iraționalitatea devenirii).

7. În ontologia lui Constantin Noica, ființa este marcată de ascensiunea către principiul binelui și al ordinii, ascensiune similară celei din filosofia greacă²². Neființa este de partea răului, e lipsă, goliciune. Opoziția dintre bine și rău capătă, așa cum reiese din *Devenirea întru ființă*, semnificație ontologică.

¹⁷ Constantin Noica, *Șase maladii ale spiritului contemporan*, p. 102. Idem, *Jurnal de idei*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 163, 200.

¹⁸ Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 54, 166.

¹⁹ Emil Cioran, *Pe culmile disperării*, ed. cit., p. 33 ș.u.

²⁰ Idem, *Omul fără destin*, în vol. *Singurătate și destin*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 243.

²¹ Idem, *Pe culmile disperării*, ed. cit., p. 37 ș.u.

²² Vezi și Mircea Flonta, *Între gând propriu și sistem*, în „Revista de filosofie”, nr. 4, 1997, p. 12–14.

Devenirea păstrează încă la Noica unele atribute pe care le deține și în filosofia greacă: multiplicitate și prefacere, lipsă de orientare – idee pe care o vom întâlni și la Cioran. Ea este, afirmă filosoful, doar istorie. (Conceptiile despre istorie ale celor doi filosofi sunt asemănătoare, avându-și originea în gândirea lui Nae Ionescu.) În devenire, așa cum este ea, deposedată de orientare, nu există repere valorice; devenirea ar putea fi catalogată ca negare a ființei. Ființa nu cunoaște neutralitatea, ea este situată în sfera binelui, în timp ce neființa, în opoziție, este angajată în sfera răului.

Lumea nu apare ca un echilibru între bine și rău, totuși: binele precumpănește asupra răului. Ca și la Leibniz – și în raționalismul modern, în general –, răul nu este absolut, căci o lume în care răul ar fi absolut s-ar autodistrage imediat, după cum remarca însuși pesimistul Schopenhauer. Iată un pasaj relevant pentru contextul de față: „Lumea atârnă mai mult de partea binelui, ea nu poate fi iremediabil rea. Poate fi oricât de rea și este, în fapt, nespus de rea (conștiința tragică de ce altceva ar ține?), dar nu e iremediabil rea. Există undeva un drept de apel către bine. Iar o dată gândit, binele poate fi gândit până la capăt, și cumpăna cade. Binele devine «cel spre care năzuiește tot ce este» (Plotin, I, 8, 2). Iar deosebirea supremă dintre bine și rău e că primul poate fi conceput izolat – desprins, dezlegat, «absolut» – pe când celălalt nu. El este prins cu necesitate în lanțurile binelui, cum spune Plotin, legat în lanțuri de aur”²³.

Noica opune devenirii ca atare „devenirea întru ființă”, care înseamnă recunoașterea faptului că neființa trebuie gândită prin raportare la ființă, în cele din urmă, recunoașterea orientării spre ființă, spre bine, a lumii.

Cioran face parte din categoria celor care interiorizează lumea cu mare intensitate, descoperind în cele mai palide aspecte ale naturii revelații simbolice. Lumea devine pentru el „un prilej de veșnice încântări și tristeți”, cu momente în care frumusețea unei flori justifică existența unei finalități universale, dar și cu momente în care o pată în puritatea unui azur îi „ațâță verva pesimistă”. Marea problemă este că interiorizarea conduce în cele din urmă la prăbușire, deoarece lumea a intrat în tine și nu încetează să te apese. E limpede acum, de asemenea, de ce Emil Cioran pune atâta patimă când, spre deosebire de Noica, evidențiază nu binele, ci mai ales răul din această lume. El este un observator *implicat*, un pasionat de existență (deși cu toate gândurile sale îndreptate împotriva ei, cum declara într-un interviu), conștientizând în exces, preferând, ca „epigon al lui Iov”, cum se credea, să aducă în prim plan mai ales nenorocirile trăite de om într-o lume imperfectă. A crezut chiar, pentru un timp, că este unicul conștientizator într-o lume decăzută, singurul om ce posedă suficientă luciditate pentru a vedea cum este viața în realitate, unul dintre aleșii acestei lumi, dar unul blestemat.

El se interesează în primul rând de devenire, care este caracterizată mai ales prin multiplicitatea formelor ei, printr-un proces productiv care naște unele forme

²³ Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 138.

spre a distruge altele. Această productivitate continuă a vieții nu trebuie înțeleasă în sensul creativității, întrucât „formele ce se succed nu se totalizează într-o structură globală, nu se însumează într-o totalitate sintetică”²⁴. Este o „demonie” a producerii și distrugerii, o devenire care nu are niciun sens transcendent, desfășurându-se într-un plan imanent: „viața nu există dincolo de multiplicitatea formelor ei”. Iraționalul vieții se manifestă tocmai în acest demonism al formelor fără vreo intenționalitate transcendentă din care rezultă și relativitatea conținuturilor și formelor vieții. În acest context, se poate spune că omul, înzestrat și cu conștiință, spre deosebire de alte componente ale vieții, va „digeră” greu demonia devenirii. Pe urmele Ecclesiastului, se poate declara că totul e deșertăciune, adică „inanitate, insubstanțialitate, lipsă de temeii”, când dispar rațiunile care dau sens vieții”²⁵. Suferința, durerea existente în lume se datorează iraționalității, bestialității și demoniei vieții; viața este o tragedie tocmai datorită imanenței demonului²⁶.

8. Cele câteva aspecte ale optimismului noician prezentate aici conduc la concluzia că acesta are un caracter oarecum paradoxal. Anumite secvențe majore ale vieții lui Constantin Noica ne împing în aceeași direcție; de pildă, postura de optimist în solitudine pare ireală; de obicei, în singurătate stau pesimiștii, cei ce refuză lumea pentru a evita răul ei sau sunt marginalizați de societate, cum a fost cumva și cazul lui Cioran; incapabil de a se atașa de credință și faptă, de a pătrunde secretele supraviețuirii alături de semeni, scepticul se izolează și este izolat ca bolnav; el nu este ca ceilalți, nu este normal (în viziunea celorlalți de normalitate); respins, renegat, pentru că e altfel, scepticul trăiește retras, singur și resemnat, „la periferia a tot și a toate, ca un parazit”. Noica se autocaracteriza drept o fire ahoretică, deși activismul său cultural pare a indica și altceva (ahoretia fiind acea maladie a spiritului caracterizată prin refuzul participației, al acțiunii, prin acceptarea înfrângerii și asimilarea ei pe calea indiferenței, prin atașamentul față de tot ce se desprinde de lume, de la matematici la ordinea rațiunii). Astfel, pentru el, solitudinea era o atitudine firească în vederea demersului cultural; dar avea însă talentul deosebit de a transforma aproape orice dezavantaj într-o șansă²⁷. Noica *a stat* în singurătate pentru a-i arăta „bunătatea”. Pentru a face cultură. Căci numai așa, prin cultură, lumea devine bună, credea el. Se prea poate, însă, să fi fost un visător și un utopic incurabil, după cum s-a mai spus²⁸. Convingerea lui era însă clară: însingurarea apare, în *Mathesis sau bucuriile simple* (prefigurând o „teorie a non-actului”, după cum va nota mai târziu²⁹), drept o condiție pentru cultura de tip

²⁴ Emil Cioran, *Iraționalul în viață*, în vol. *Singurătate și destin*, ed. cit., p. 80, 81 ș.u.

²⁵ Vezi și Fernando Savater, *Eseu despre Cioran*, ed. cit., p. 65–72.

²⁶ Emil Cioran, *Revelațiile durerii*, în vol. *Singurătate și destin*, ed. cit., p. 178.

²⁷ Alexandru Surdu, *op. cit.*, p. 101.

²⁸ Ion Ianoși, *Constantin Noica. Între construcție și expresie*, București, Editura Științifică, 1998, p. 77, 86.

²⁹ Constantin Noica, *Șase maladii ale spiritului contemporan*, ed. cit., p. 94.

geometric, singura capabilă să-i confere omului demnitate și veșnicie; *stând* în singurătate, ca unică ființă care poate să stea, omul se detașează de istorie, de prefacere, de perisabil. Refuzul determinărilor sociale, neimplicarea, este calea, dificilă, ce-i drept, către cultură. Însingurarea este bucuria culturii, garantul acesteia, fiindcă ne ferește de mizeria istoriei³⁰. Se explică astfel de ce Noica a numit perioada domiciliului forțat de la Câmpulung-Muscel ceasul cel mai însuflețit al vieții sale, un „interludiu” la o margine de Carpați, o pasivitate neafectată de nicio răspundere, o așteptare în care fiecare zi era un „dar”³¹, unde a și gândit prima variantă a ceea ce va purta mai târziu titlul *Încercare asupra filosofiei tradiționale*. Retragera de la sfârșitul vieții la Păltiniș va confirma încă o dată această atitudine. Dar iată câteva rânduri relevante extrase din prima sa carte: „Singurătate, geometrie și eternitate. Există o dialectică a spiritului, pe care nimeni n-o poate înfrânge, căreia nimeni nu-i va pune capăt niciodată. De aci, din această linie a spiritului se desfac drumurile adevăratei vieți”³².

9. Cei doi au avut și un episod de dispută, soldat cu consecințe grave pentru Noica, aflat în interiorul lagărului comunist. Este vorba despre binecunoscutul demers epistolar legat de Occident, comunism și Rusia, în care Cioran își manifestă pesimismul cu privire la viitorul Occidentului decadent și optimismul cu privire la cel al comunismului și Rusiei, iar Noica tocmai invers.

Comunismul este legat în secolul al XX-lea mai ales de Rusia, locul unde acesta a făcut o carieră impresionantă, în ciuda predicțiilor lui Marx că el ar avea cele mai bune șanse să izbândească în Occident, unde se formase deja o clasă muncitoare puternică. De fapt, arată Cioran, ideea de comunism a fost furată Occidentului, „deși era de datoria lui să pună comunismul în practică, să-l adapteze la condițiile sale, să-l umanizeze, să-l liberalizeze și apoi să-l propună omenirii, el a cedat Orientului avantajul de a realiza irealizabilul, de a storce putere și prestigiu din cea mai generoasă iluzie modernă”³³. I-a rămas, așadar, Rusiei această „șansă”.

Rusia, consideră Cioran, a avut de altfel dintotdeauna vocația imperiului, mai ales pe plan spiritual, începând chiar cu opțiunea ei pentru ortodoxie, întâia ei „deșteptare mesianică”, echivalentă cu renunțarea la civilizația apuseană, dar câștigând în schimb substanță și unicitate, devenind diferită, devenind altfel³⁴, continuând apoi să se individualizeze prin permanente „reacțiuni” față de Apus³⁵. Poporul rus a îndurat în istorie o sumedenie de regimuri despotice, a avut o „existență umilă, vegetativă, ce i-a permis să-și sporească forțele, să facă rezerve și să scoată din robia lui un maximum de profit biologic”, astfel încât un regim liberal

³⁰ Idem, *Mathesis sau bucuriile simple*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 74–80.

³¹ Idem, *Șase maladii ale spiritului contemporan*, ed. cit., p. 98.

³² Idem, *Mathesis sau bucuriile simple*, ed. cit., p. 80.

³³ Emil Cioran, *Istorie și utopie*, ed. cit., p. 20–21.

³⁴ *Ibidem*, p. 30–31, 33.

³⁵ Idem, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas, 1993, p. 113.

l-ar șubrezi, l-ar deznaționaliza; comunismul nu putea să nu prindă și el în sufletul rus, chiar dacă e o ideologie venită din afară (acest ultim fapt oferă „izbânzii lor un plus de paradox și de picanterie”)³⁶. Frământați obsesiv de problema destinului lor în lume, îndeosebi în secolul al XIX-lea, rușii se instaurează definitiv în marea istorie odată cu revoluția bolșevică; visurile lor mesianice, de dominație, de universalism se împlinesc odată cu revoluția și, tot odată cu revoluția, absolutul apare în politică și în istorie³⁷. Rusia intră în rândul marilor națiuni creatoare de istorie (precum Egiptul, Grecia, Roma, Franța, Germania sau Japonia), în rândul națiunilor dominante, ce contează în scrierea istoriei³⁸, profitând norocos de vlăguirea Germaniei, de mediocrizarea, de „helvetizarea” ei³⁹.

Emil Cioran și-a mărturisit deschis admirația pentru Rusia, pentru forța ei mesianică, pentru cultura ei, așa cum a făcut pe parcursul mai multor pagini în *Schimbarea la față a României*, de pildă; a mai mărturisit că îi datorează mult, întrucât scriitorii ei au avut o influență decisivă asupra lui („nimic din ce-i rusesc nu mi-e străin”, nota el sentențios într-o pagină de jurnal⁴⁰), dar are „puterea” de a o judeca imparțial (chiar și atunci când o judecă relativ la România)⁴¹. El nu poate fi acuzat de simpatii comuniste însă, nici măcar atunci când își exprima credința în victoria finală a Rusiei comuniste⁴²; dimpotrivă, regreta succesul istoric al acesteia, după cum rezultă dintr-o notă de jurnal din 1958: „Rusia este o națiune în așteptare, a spus Dostoievski. A fost, dar nu mai e, din păcate!”⁴³. Influențat, probabil, de atmosfera prosocialistă din Franța postbelică, se gândea că, dacă dreapta învinsese pentru o vreme în Europa, de ce, pentru o altă vreme, să nu învingă și stânga comunistă? Văzând Occidentul burghez într-o stare înaintată de decadentă, bolnav (după cum aflăm și din scrisoarea celebră către Constantin Noica⁴⁴), „chintesență a nedreptății”, cu un belșug de suprafață, lipsit de credințe, de certitudini (înstrăinând individul în lipsă de ideal), fără să știe să pună nici măcar libertatea în cadrul ei cel mai fecund, incapabil de a fructifica pentru sine ideea egalitaristă, Cioran crede că acest „rai deprimant” este sortit să fie ocupat de marea națiune de la Est având o mare sete de cucerire. Rusia însăși are convingerea,

³⁶ Idem, *Istorie și utopie*, ed. cit., p. 34–35.

³⁷ Idem, *Schimbarea la față a României*, ed. cit., p. 19–21.

³⁸ *Ibidem*, p. 9.

³⁹ Idem, *Istorie și utopie*, ed. cit., p. 43–44. Idem, *Caiete I. 1957–1965*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 14.

⁴⁰ Idem, *Caiete I*, ed. cit., p. 20.

⁴¹ Idem, *Istorie și utopie*, ed. cit., p. 24.

⁴² *Ibidem*, p. 38–39. De asemenea, *Cioran față-n față cu el însuși*, interviu cu Cioran realizat de Esther Seligson, apărut în publicația mexicană „Vuelta” (februarie, 1985), reeditat în vol. *Convorbiri cu Cioran*, ed. cit., p. 160.

⁴³ Emil Cioran, *Caiete I*, ed. cit., p. 18.

⁴⁴ Idem, *Scrisoare către un prieten de departe*, publicată în 1957, în „Nouvelle revue française”, reeditată în *Istorie și utopie* sub titlul *Despre două tipuri de societate*.

crede el, că în fața ei sunt națiuni decadente ce trebuie suplantate⁴⁵, că Estul nu și-a spus ultimul cuvânt (Europa însăși crede că Rusia domină virtual), și poate că Europa ar fi fost deja ocupată și ortodoxă dacă Rusia nu ar fi oprit invazia mongolă de peste două secole, secătându-se astfel⁴⁶. Șansa ei este în secolul al XX-lea universalizarea ideii egalitare, cea mai generoasă și mai atractivă dintre ideile utopice, ce-i poate asigura dominarea lumii (o idee fundamental mai generoasă decât cea nazistă după care restul lumii este inferior)⁴⁷.

Cioran a avut însă și momente când a gândit apariția comunismului ca pe ceva nefast. De pildă, într-un loc, susține că este organizarea socială care a distrus conceptul de utopie, care funcționa ca un „principiu de regenerare a instituțiilor și popoarelor”, iar prin nereușita ei ajută capitalismul, și el decadent, după cum am spus mai sus, să supraviețuiască⁴⁸.

Căderea comunismului îi infirmă predicția conform căreia lumea va fi cucerită cu ajutorul ideii de dreptate socială, însă nu îi zdruncină credința că Rusia nu și-a terminat rolul pe scena istoriei: „Teoria mea este că poporul rus nu e vlăguit și că în fața Rusiei se deschide viitorul, pentru că ea nu este epuizată ca Occidentul, sau nu într-atât ca Occidentul. [...] Occidentul se stinge lent, pe când în fața Rusiei se află încă istoria”⁴⁹.

Cât privește comunismul românesc, el nu este decât o altă formă de ocupație rusească⁵⁰. Nimic original aici, nimic înălțător, doar o nouă formă de sclavie mascată. Românii au fost mereu obiect al istoriei; faptul că au fost ocupați și de comuniști a fost ceva firesc. Din nou istoria trece peste noi, fără a ne revolta, fără a riposta, conform filosofiei strămoșești de a ne lăsa în voia destinului, marea idee ce domină în acest spațiu. Neavând șansa să fim stăpâni în istoria noastră (precum vecinii unguri, care s-au și ridicat la un moment dat împotriva ocupației sovietice, împotriva comunismului, și care, foști ocupanți fiind, nu au mai putut suporta sclavia, fiindcă au deprins în istoria lor „gustul poruncii” și pe cel al libertății), „nu o puteam avea nici pe aceea de-a fi răzvrățiți”, și „lipsiți de această îndoită fericire, noi ne purtăm cum se cuvine lanțurile [...]”. Cioran uitase însă de revolta sau rezistența anticomunistă de ani de zile din munți. El a adăugat imediat, în același loc, că felul nostru de a fi avea un soi aparte de noblețe, totuși: „[...] noi ne purtăm cum se cuvine lanțurile, și-aș fi nedrept de aș nega virtuțile cumpătării, noblețea servituții noastre, recunoscând totodată că excesul de modestie ne împinge spre extreme neliniștitoare; atâta înțelepciune întrece măsura într-atât, că uneori mă și

⁴⁵ *Despre revoluții și istorii*, interviu cu Cioran realizat de François Fejtő, apărut în Italia (mai 1986), în „Il Giornale”, republicat în vol. *Convorbiri cu Cioran*, ed. cit., p. 197.

⁴⁶ Emil Cioran, *Istorie și utopie*, ed. cit., p. 31–32.

⁴⁷ *Despre revoluții și istorii*, în vol. cit., p. 197.

⁴⁸ Emil Cioran, *Istorie și utopie*, ed. cit., p. 16–17.

⁴⁹ *Am învățat mai mult de la oamenii ratați decât din toate cărțile de filosofie*, interviu cu Emil Cioran realizat de Branka Bogavac le Comte, reproduș în *Convorbiri cu Cioran*, ed. cit., p. 242–243.

⁵⁰ Pentru această opinie și următoarele, vezi Emil Cioran, *Istorie și utopie*, ed. cit., p. 12–13.

descurajează”⁵¹. Credea că poporul român acționa și atunci conform mării sale idei, lăsarea în voia destinului.

Au fost momente când și-a exprimat dezgustul față de comunismul românesc, îndeosebi față de cel în variantă ceaușistă, atacând chiar figura lui centrală, Ceaușescu, considerându-l un primitiv, un geniu pervers al românilor, un geniu al șireteniei, împotriva căruia e de mirare că nu se ridică nimeni, că nu îl asasinează⁵². Credea, într-adevăr, că Ceaușescu, un tiran care și-a înfometat poporul, va distruge România, o va conduce la eșecul total⁵³.

Viziunea sa asupra comunismului a provocat numeroase reacții în țara natală a filosofului. Este vorba îndeosebi de rândurile din *Scrisoare către un prieten îndepărtat* care privesc poporul român (rezumate mai sus), poporul rus și comunismul (cărora le dedică un capitol și în *Istorie și utopie*).

Despre Rusia, comunism și Occident, un răspuns pe măsură a primit Cioran din partea prietenului său Constantin Noica⁵⁴ (răspuns, se știe, trimis de Noica în Franța în 1957, cu indicația de a se publica; Cioran nu a făcut-o însă din teama de a nu îl proiecta pe autorul lui în „atenția” autorităților comuniste).

Pentru Constantin Noica, Europa occidentală este creatura unor valori răspândite pe întreg mapamondul, trecând peste tradiții puternice precum cele din Asia sau Africa; ea este miezul culturii și civilizației omenești, iar Rusia sau America nu-și pot revendica acest statut. Chiar dacă rătăcește momentan, chiar dacă e nefericit, Apusul se află tot în frunte, tot triumfător: „[...] nefericit ori nu, triumfător el este, iar tânguiala unui Apus care a pus pe lume asemenea valori, în ceasul când lumea se îmbibă de ele, seamănă cu amărăciunea Israelului față de un Mesia pus pe lume de el și în care el nu se mai recunoaște”. Altfel, trebuie discutat despre două Europe: *una a spiritului de finețe*, care moare, cea a istorismului, a libertății, a spontaneității vieții, a tradiției, și *una a spiritului de geometrie*, care triumfă, a fizicalismului, a ordinii, a inginerescului și inovației.

În ce privește Rusia, nu se pot tăgădui reușitele sufletului rusesc, nu se poate tăgădui literatura și critica lui; doar propaganda rușilor înșiși supără uneori, mai ales în rândul celor tineri. Au devenit însă, prin comunism, o națiune cu obiective plasate mai degrabă în imediat, în material. Au pierdut, astfel, orice capacitate de seducție, „adică nu mai au deloc așa-zisul «suflet rus»”. Amintind despre un sentiment trăit cu ani în urmă, că rușii ar fi putut fi singurii care ar fi fost în stare să asimileze poporul român, în timp ce germanii apăreau ca un corp străin, Noica susține în continuare că „nici ei nu mai pot asimila acum”. Apoi amintește de o vorbă a lui Joseph de Maistre:

⁵¹ *Ibidem*, p. 13.

⁵² Sanda Stolojan, *Nori peste balcoane. Jurnal din exilul parizian*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 83.

⁵³ Monica Lovinescu, *Jurnal*, 1981–1984, I, București, Editura Humanitas, 2002, p. 238.

⁵⁴ Constantin Noica, *Răspuns al unui prieten îndepărtat*, addenda la vol. *Istorie și utopie*, ed. cit., p. 143–158.

geniul Răsăritului nu rezistă la civilizație. Să fi avut comunismul nevoie de Rusia pentru a birui? Lui Noica i se pare evident că da, fiind un spațiu ce n-a cunoscut spiritul de finețe, rafinamentul libertății, individualismul, istorismul subtil.

Mai departe, comunismul, scrie Noica, „a fost și a rămas o utopie [...], o experiență de laborator”, „cu pretenția de a reda omului necesitatea și cu riscul [...] de a-i lua o sumedenie de libertăți”. Este încercarea de a elibera omul din înstrăinarea prin avuție, ajungând însă să fie mai degrabă „o revoluție contra săracului, căruia i se ia în fapt idealul, decât contra bogatului, căruia i se ia doar puținul acesta ce este avuția și care s-ar putea simți reînvestit ca om, dacă n-a știut să fie om până acum”. Este apoi o revoluție contra femeii, căreia i se ia feminitatea cu tot cortegiul ei: „taina căminului, sacerdoțiul hrănirii, al educației, al modelării individuale și sociale, al împlânzării moravurilor, taina surâsului, rolul prim în folosirea răgazurilor” etc. Este „afirmarea de tărie a elementului slab și resentimentar, ca și o afirmare pe bază de elan, sau alteori de îmbrâncire («întrecere socialistă»), [...] este și un eticism, deși credea că angajează o judecată istorică, și nu una doar morală, după cum este o lume întârziată pe la 1880 [...], dar care [...] își spune o lume «progresistă»; e una antiobscurantistă, dar plină de dogme, ce luptă contra gata-făcutului, dar cade în rigiditate”; o lume care îl invocă tot timpul pe Hegel și contradicția ca principiu al vieții, dar nu admite contradictoriul din afară, se sperie de el și se străduiește să-l înăbușe înăuntru. E o lume care a început din timiditate sub semnul violenței și care „ar vrea să înceteze să fie așa, dar nu mai știe cum”, o lume a „nedemnității umane, una în care nimeni nu mai e în adecvație, nimeni, chiar cei mai de sus, nu sunt *ei*, nu răspund ca oameni și nu trăiesc ca oameni – oricine, la orice nivel, trăind sub conștiința servilă de care vorbea Hegel, una servilă chiar când nu știi cine e stăpânul și dacă nu cumva stăpânul nu e un simplu mecanism”. Prin urmare, ordinea socialistă nu îi apărea sub nicio formă lui Noica precum o lume a viitorului, așa cum preconiza Cioran. Europa vestică nu trebuie însă să o judece ca pe un fenomen maladiv care trebuie înlăturat (în fond, este tot un produs teoretic al ei), ci trebuie să o integreze, să o preia. Europa triumfătoare, „în loc să se sperie sau să aduleze Răsăritul, ar avea datoria să-l îmblânzească și subjuge”. În cele din urmă, Noica îl sfătuiește pe Cioran (deși el se adresează practic tuturor celor din Vest) să accepte ordinea socială în care trăiește, să „colaboreze”, așa cum și cei din țară colaborează cu marxismul în chip marxist, adică de pe poziții contradictorii, chiar dacă nu se acceptă încă o astfel de colaborare.

Peste timp, după anii de închisoare, Noica va avea o poziție mult edulcorată legată de comunism. El nu va mai disprețui această nouă ordine, în condițiile în care putea face filosofie, se putea exprima și putea avea o minimă comunicare, chiar și cu prietenii din Vest, cum a fost și comunicarea cu Cioran, de altfel. Arăta comunismului un soi de indiferență și își vedea de treabă, în ciuda speranței multora din afara țării de a-l vedea un dizident notoriu. Nu ezita să-și convingă prietenii plecați din țară să revină, dar nu pentru a face vreo favoare comunismului, ci României, oamenilor dornici de cultură autentică de aici. Această atitudine nu a

fost uneori bine înțeleasă, mai ales după moartea sa, fiind acuzat că a arătat îngăduință comunismului⁵⁵. Din perspectiva atitudinii optimiste de transformare a dezavantajelor în avantaje, se poate înțelege altfel acum, de pildă, și afirmația șocantă a gânditorului că România comunistă constituia un spațiu mai potrivit pentru filosofie decât „Germania untului”⁵⁶: în absența atracțiilor oferite de societatea occidentală de consum, cercetătorul de aici se putea dedica cu ușurință studiului și reflecției⁵⁷.

10. În ciuda viziunilor lor opuse, cei doi filosofi au legat, după cum se știe, o frumoasă prietenie, atât în vremea când se aflau în preajma lui Nae Ionescu, cât și mai târziu, când regimul politic a permis. Reamintim, de pildă, momentul când, la apariția cărții *Pe culmile disperării*, Cioran era acuzat de ipocrizie, Constantin Noica a venit în apărarea autorului printr-un articol publicat în revista „Familia”, în 1934: „Am auzit de câteva ori pomenindu-se de farsă, cu privire la atitudinea din *Pe culmile disperării*, și am rămas uluit. Cum poate fi vorba de farsă în cazul unui om care se leapădă de ce are mai bun, pentru a se avânta într-o atitudine plină de riscuri? Și acesta e cazul lui Emil Cioran. Un om care și-a petrecut anii de facultate în bibliotecă și numai acolo; care, poate, n-a lucrat sistematic și cu fișe, dar a citit enorm și cu căldură; care deci putea scrie oricând o carte despre sau o carte cu citate și cu referințe pe placul tuturor – se leapădă de tot ce a agonisit și se descătușează. Iar ceilalți spun că minte. [...] Ceea ce i se poate reproșa e tocmai prea marea sa sinceritate. Ce simplu, ce comod ar fi fost pentru el să trăiască din probleme de împrumut! Și pentru că n-o face, pentru că nu vrea să simuleze – ca atâția alții – minte. [...] Când un dobitoc de licean rămas repetent se sinucide,

⁵⁵ A se vedea, de pildă, în acest sens, eseul *Eliade, Cioran, Noica – și legionarii*, în Ion Ianoși, *Idei inoportune*, București, Editura Cartea Românească, 1995, p. 123; Idem, *Constantin Noica. Între construcție și expresie*, ed. cit., p. 217. Îngăduința de care este vorba ar fi, după opinia autorului menționat, legată de opțiunea interbelică a lui Noica pentru naționalism, care s-ar fi întâlnit într-o anumită parte cu opțiunea naționalistă a politicii comuniste de după 1965. Iar faptul că, atunci când a ieșit din închisoare (dar și în închisoare), a semnat câteva materiale „compromițătoare” (cum ar fi articolul din 1965 din „Glasul patriei” intitulat *Rândurile cuiva care n-a avut dreptate* – apud Stelian Tănase, *Anatomia mistificării*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 443–445) poate fi înțeles ca o concesie minoră făcută pentru a obține un minimum de liniște după atâția ani de suferință. Despre această problemă s-a scris surprinzător de mult; mai amintim aici că ea este prezentă și în lucrarea Alexandrei Laignel-Lavastine, *Filosofie și naționalism. Paradoxul Noica*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 39–41, 279–318 ș.a.; Adrian Marino „a deschis” chiar un *Dosar Constantin Noica* în paginile revistei „22”, în anul 1992. Există totuși și opinia că este vorba realmente de o prejudecată în legarea filosofiei noiciene, dar nu numai a acesteia, ci și a lui Cioran sau Eliade, de opțiunea lor politică, întrucât erau mult prea „structurați filosofic” pentru a lăsa politicul să domine filosoficul (Cf. Gheorghe Vlăduțescu, *Neconvențional despre filosofia românească*, București Editura Paideia, 2002, p. 85, 91).

⁵⁶ A se vedea Gabriel Liiceanu, *op. cit.*, p. 275.

⁵⁷ Adrian Marino interpretează acest așa-zis „antioccidentalism” al lui Noica printr-un puternic complex de inferioritate, prezent de altfel și la Cioran sau Eliade, numindu-l pe filosof „om al resentimentului” (vezi articolul *Complexul cultural Noica*, din revista „Tribuna” [Cluj], nr. 16, 1988, p. 2–3).

inimile noastre se întristează. Iar când un om se așează gol în fața vieții și morții, chinându-și sufletul cât pentru zece sinucideri – noi spunem că minte. Nu e nimic, Emil Cioran, tu minți. Dar poți să minți înainte. Eu te cred”⁵⁸.

La rândul său, Cioran a ajuns să admire eforturile lui Noica de valorificare a limbajului filosofic românesc, chiar dacă la un moment dat l-a și ironizat; împreună cu nostalgia după limba natală, filosoful exilat îi recunoștea într-un târziu graiului românesc „forța expresivă extraordinară”, capacitatea sa nemaîntâlnit de poetică, și înțelegea, în sfârșit, pasiunea lui Constantin Noica pentru această „rostire”⁵⁹. Mai mult chiar, a putut avea îngăduință pentru optimismul exagerat noician: „D[inu] e incapabil să asimileze Răul. Îi constată existența, dar nu-l poate îngloba în gândirea sa. Chiar de-ar scăpa din infern nu s-ar observa, în așa măsură e, în tot ce spune, mai presus de ceea ce-i dăunează”⁶⁰. Dar tot el continuă (în același loc), în felul său caracteristic: „În van am căuta în ideile sale cea mai mică urmă din încercările pe care le-a suferit. Din vreme-n vreme are reflexe, numai reflexe, de om rănit. Refractor la negativ, el nu-și dă seama că tot ce posedăm nu-i decât un capital de neființă. Cu toate acestea, câteva din acțiunile sale dezvăluie un spirit demonic. Demonic fără s-o știe. E un distrugător pe care Binele îl întunecă și îl sterilizează”.

11. Deși aveau orientări filosofice opuse, Noica și Cioran s-au găsit și în postura de aliați, în efortul lor teoretic, utopic, de renaștere a României. „O adunătură de disperați în inima Balcanilor” (dintre care se mai detașau, cum se știe, Mircea Eliade, Constantin Noica sau Mircea Vulcănescu) visau la un viitor mai frumos pentru România, cu toate că întrevedeau cumva eșecul, dar eșecul le servea măcar drept scuză pentru întreprinderea lor⁶¹. Desigur, dintre aceștia, se detașă Emil Cioran, cu spectaculoasa carte *Schimbarea la față a României*, apărută în 1936. Analiză a condiției noastre istorice, condimentată cu blamări, respingeri, imperative izbucnite în șuvoi din sufletul nemulțumit al unui tânăr obsedat de neșansa de a face parte dintr-un popor uitat de Dumnezeu la porțile Orientului, cartea este totodată un portret crud, dureros și violent al românilor și al României, dar și o chemare disperată la reînviere (chiar dacă riscant, printr-un proiect utopic, în care România devenea o forță de necontestat în Balcani, visând la o țară „cu destinul Franței și populația Chinei”).

Pentru tinerii școliți pe lângă Nae Ionescu, România nu avea sens în istorie decât pentru faptul că se afla la începutul unui altfel de drum; astfel, Emil Cioran vorbea despre un adamism românesc: „Fiecare dintre noi este în situația lui Adam. [...] N-avem nimic înapoi pentru a avea regrete. Totul trebuie început, absolut totul.

⁵⁸ Constantin Noica, *Pentru Emil Cioran*, republicat în vol. *Pro și contra Emil Cioran*, ed. cit., p. 48–49.

⁵⁹ Emil Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, ed. cit., p. 118–119.

⁶⁰ Emil Cioran, *Despre neajunsul de a te fi născut*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 201.

⁶¹ Idem, *Mon pays*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 15.

Noi n-avem de lucrat decât cu viitorul⁶²; Mircea Eliade nu ezita să folosească în articolele sale expresii precum „o nouă epocă în istoria României”, „destin nou” etc.⁶³; Constantin Noica scria, de asemenea: „*Noi nu mai vrem să fim eternii săteni ai istoriei*. Tensiunea aceasta [...] alcătuiește drama generației de azi. Economiceste și politiceste, culturalicește ori spiritualicește, simțim că nu mai putem de mult trăi într-o Românie patriarhală, sătească, anistorică. Nu ne mai mulțumește România eternă, vrem o Românie actuală⁶⁴”.

Într-un alt articol publicat în „Vremea” (nr. 438/1936), intitulat *Despre o Românie binecuvântată*, Noica se revoltă împotriva deznădejdiei ce cuprinsese mințile unora dintre români: „Ce trist păcat, deznădejdea! Îl întâlnești sub toate formele în țara noastră, începând de la forma aceea, foarte blajină în aparență, dar cât se poate de vinovată, a strâmbăturii sceptice, și până la deznădejdea gravă, iremediabilă, patetic proclamată. Oameni care n-au făcut încă nimic deznădăjduiesc de tot. Oameni care n-au fost animați de nici un soi de voință producătoare declară deschis că orice voință e condamnată aci, mediocrității. De ce, cu ce drept, după ce experiență?”⁶⁵. Într-adevăr, recunoaște Noica, la noi nu găsim nici tradiție, nici stil, nici cultură, însă tocmai prin aceste lipsuri România e binecuvântată. Este un avantaj să fii la început de drum, nu un dezavantaj: „Nu e o binecuvântare să știi că arunci sămânța într-un pământ tânăr și plin de vlagă, în timp ce la alte popoare nu numai sufletele, ci și pământurile sunt ostenite?”⁶⁶. Observăm din nou optimismul: unde alții văd o fundătură, el vede o geneză, un adamism. Această poziționare este, la Noica, o dovadă de curaj, întrucât aici, la noi, s-ar putea spune, credem, că multe lucruri sunt mereu la început, destinul acestui segment de lume caracterizându-se prin situarea într-un interminabil, parcă, început. Sau, poate, a acționat conform convingerii sale că ceva trebuie sprijinit atunci când pare a nu mai avea sorți de izbândă⁶⁷. Dar tocmai prin aceasta se deosebește filosoful român și de multe alte „suflete ostenite” ale pesimismului sau chiar ale existențialismului occidental, care etichetau deznădejdea ca punct terminus, ca formă a decăderii. Starea de deznădejde poate fi transformată în rațiune pentru start, în început al unei ere bune. Paharul gol nu trebuie să fie motiv de disperare, ci motivație pentru a-l umple.

⁶² Idem, *Schimbarea la față a României*, ed. cit., p. 42.

⁶³ A se vedea, de pildă, Mircea Eliade, *Mântuire, istorie, politică*, în *Profetism românesc*, vol. II, București, Editura „Roza vânturilor”, 1990, p. 155.

⁶⁴ Constantin Noica, *Ce e etern și ce e istoric în cultura românească*, în vol. *Pagini despre sufletul românesc*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 7–8.

⁶⁵ Idem, *Despre o Românie binecuvântată*, în *Eseuri de duminică*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 9.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 10.

⁶⁷ Idem, *Șase maladii ale spiritului contemporan*, ed. cit., p. 96.